

BOLMANSKI MOSTOBRAN NEPRIJATELJA

Zbog nepovoljnog razvoja događaja u zimu 1944/45. godine na širem prostoru oko Budimpešte, koji su za Nemce stvorili krajnje opasnu situaciju, a pogotovo što je neposredno bio ugrožen Beč, grad od presudne strategijske i političke važnosti, Hitler je doneo odluku da izvrši protivofanzivu (koju su nazvali „velika operacija“) kojom bi se u prvom redu povratila teritorija u trouglu između Blatnog jezera, Dunava i Drave, a zatim ona između Dunava i Tise i, konačno, napredujući prema severa obema obalama Dunava ponovo zauzela i Budimpešta. Na taj način bi se skratio front Grupe armija „Jug“, a bila bi otklonjena opasnost koja je pretila Beču i olakšana odbrana Grupe armija „E“ na sremskom frontu. Odlučeno je da početak protivofanzive usledi čim to vremenske prilike dozvole, odnosno odmah nakon otapanja snega i kada se zemljište malo prosuši.

Zbog toga je u to vreme (januar) na poziv Vrhovne komande komandant Grupe armija „E“ general-pukovnik Ler učestvovao na savetovanju na kome je vršena procena zemljišta na mađarskoj teritoriji između Dunava i Blatnog jezera, naročito u pogledu prohodnosti u proleće, jer je Ler bio dobar poznavalac te teritorije.

Prema planu nemačke Vrhovne komande predviđeno je da u ovoj protivofanzivi učestvuju:

— Grupa armija „Jug“ sa svojom 6. armijom i 6. tenkovskom armijom, prikupljenim na širem prostoru Sekešfehervara i severnog dela Blatnog jezera, nastupa pravcem prema Dunafeldvara do Dunava, a sa 2. ten-

kovskom armijom iz prostora Nadkanjiže, preko Kapošvara nastupa u pravcu Dunava;

— Grupa armija „E” po mogućstvu sa što jačim snagama forsira r. Dravu na 2—3 mesta, sa težištem na zapadu, i time potpomaže nastupanje 2. tenkovske armije;

— 2. tenkovska armija nakon spajanja sa snagama Grupa armija „E”, koja će tada ući u njen sastav i ojačati je, izvršiće prelaz preko Dunava orijentirao na odseku ušće Drave u Dunav — Baja.

Procenjujući situaciju u kojoj se nalazila Grupa armija „E”, njen komandant general-pukovnik Ler je došao do zaključka da bi, bez prethodne promene teške situacije nemačkih trupa u Bosni, forsiranje Drave bilo rizično. Zbog toga je predložio da se Grupi armija „E” ostavi sloboda dejstva u pogledu raščišćavanja situacije u Bosni, koje bi se preduzelo odmah posle završetka čišćenja Papuka, a tek potom da se 10. marta forsira r. Drava sa pet divizija sa težištem prelaza kod Osijeka, odakle bi se energičnim nastupanjem brzo zauzeli prelazi na Dunavu kod s. Batine i Mohača. Istovremeno bi se postepeno evakuisale snage iz Bosne do linije Doboj — Banja Luka.

Ovi predlozi uglavnom nisu prihvaćeni od strane nemačke Vrhovne komande. Evakuacija južne Bosne nije odobrena iz političkih razloga, težište prilikom forsiranja Drave moralo je ostati na zapadu, a početak protivofanzive, nakon što je više puta odlagan, konačno je utvrđen za 6. mart.

Štab Grupe armija „E” ponovo je predložio da Dravu forsira sa pet divizija: 11. vazduhoplovno-poljskom, 104. lovačkom, 7. SS i 297. pešadijskom divizijom, a da se 117. lovačka divizija izvuče sa sremskog fronta i prebaci u Vinkovce odakle će, kao rezerva Grupe armija „E” moći da se upotrebi prema potrebi kako preko Drave tako i prema sremskom frontu, a i u pravcu Tuzle.

Međutim, u međuvremenu situacija u Bosni se toliko pogoršala da je tamo za pojačanje morala biti upućena i angažovana i 7. SS divizija, a zbog aktivnosti 6. i 10. korpusa u Slavoniji i 2. armije u istočnoj Bosni za forsiranje Drave nije mogla biti upotrebljena ni 117. divizija.

Posle svega toga je Grupa armija „E” dobila od svoje Vrhovne komande konačan zadatak da Dravu forsira kod D. Miholjca sa dve, a kod Valpova sa jednom divizijom, a da se kao pojačanje na Dravu prebaci 1. kozačka konjička divizija.

U skladu sa ovim Štab Grupe armija „E” je naredio da pod komandom komandanta 91. armijskog korpusa, generala fon Erdmannsdorf-a, 6. marta rano ujutro forsiraju r. Dravu:

— kod Valpova 11. vazduhoplovna poljska divizija i
— kod D. Miholjca 297. pešadijska i 104. lovačka divizija.

Ove snage su imale zadatak da izbiju na grebene istaknutih visova severno od mesta prelaza (a to su za 11. vazduhoplovnu poljsku diviziju visovi severno od s. Beremenda i kod Belog Manastira, a za 297. pešadijsku i 104. lovačku diviziju istaknuti severno od Šiklosa), a zatim nakon spajanja ova dva mostobrana da sa novouvedenim snagama 1. kozačke konjičke divizije brzo zatvori prelaz kod s. Batina, a potom i kod Mohača.

Komandantu Grupe armija „E”, iz činjenice da u predstojećoj operaciji nije mogao računati sa 7. SS i 117. divizijom, već samo sa tri divizije za dva mostobrana, sa svega dva diviziona armijske artiljerije ojačanja, bez avijacije i tako reći bez tenkova, bilo je unapred jasno da bi napad sa tako slabim snagama mogao imati uspeha samo ako bi uspeli da protivnika iznenade i ako bi tenkovske i motorizovane snage na glavnom pravcu udara sa severa tako brzo napredovale da protivnik ne bi imao mogućnosti ni vremena da dovede pojačanje. Da bi obezbedili iznenađenje, jedinice koje su bile predviđene za forsiranje prikupljene su nešto dalje od Drave, i to 297. divizija južno od D. Miholjca, a 104. divizija sa obe strane drumu Našice — s. Beničanci.

Jedanaesta vazduhoplovna poljska divizija dobila je zadatak da obrazuje mostobran kod Valpova sa kojeg bi mogla nastupati u severoistočnom i severnom pravcu. Za forsiranje su određena tri mesta prelaza: kod s. Nard, s. Belišće i s. Bistrinci sa glavnim mestom prelaza kod s. Belišće, gde je predviđeno i podizanje pontonskog mosta.

Prema formaciji 11. vazduhoplovna poljska divizija je u svom sastavu imala: Stab, 11. i 21. lovački puk sa po tri bataljona, 11. artiljerijski puk (motorizovani) sa tri diviziona, 11. streljački bataljon (motorizovan), 11. pionirski bataljon (motorizovan), 11. bataljon za vezu (motorizovan), 11. poljski dopunski bataljon i 11. puk za snabdevanje. Divizija je brojala oko 7.000 ljudi.

Za izvršenje forsiranja diviziji su bili obezbeđeni gumeni i ribarski čamci, skele i 8—10 jurišnih čamaca za prelaz kod s. Belišća i s. Nard. Prilazu i zauzimanju polaznih položaja posvećena je posebna pažnja, te je sve to izvršeno noću i u najvećoj tajnosti. Stab divizije se nalazio od 4. marta u Valpovu.⁶¹³

PROCENA SNAGA NEPRIJATELJA I RASPORED JEDINICA 12. KORPUSA

Prateći preko svoje obaveštajno-izviđačke službe pokrete neprijateljskih jedinica koje su učestvovala u likvidaciji Virovitičkog mostobrana i kasnije u napadima na 6. i 10. korpus, Stab 3. armije je utvrdio da su uglavnom sve nemačke jedinice ostale i dalje na prostori bivšeg mostobrana. Tako je ustanovljeno da je 11. vazduhoplovna poljska divizija opet zaposela desnu obalu Drave od Osijeka do Donjeg Miholjca, da se 297. pešadijska divizija koncentriše u području Donji Miholjac, s. Podravska Moslavina i da je na prostori Donji Miholjac, Našice prikupljena 104. lovačka divizija, kao i da se 1. kozačka konjička divizija nalazi u Podravini.

Takođe je ustanovljeno da je neprijatelj umnogome pojačao izviđačku delatnost, da je saobraćaj na komuni-

^{61a} Arhiv VII, k. 71—A, reg. br. 59/1-a; k. 70-A/II, reg. br. 42/1-a; k. 71-A; reg. br. 41/1-a; k. 72-A; reg. br. 3/1-a; 4/1-a; k. 71-A; reg. br. 40/1-a; k. 71-A; reg. br. 71-A;

— Operativni dnevnik nemačke Vrhovne komande, Biblioteka VII, reg. br. 2706/8, str. 37—40.

— Izjava general-pukovnika Lera, Arhiv VII, k. 70-A-V, reg. br. 1/1-a, str. 126—128.

— Erih Smit Rihberg: Završne borbe na Balkanu, str. 101—104.

— VIG 2/53, str. 88—89, 4/53, str. 81—85.

kaciji Osijek — Donji Miholjac neuobičajeno pojačan, a da su uočeni i veći pokreti neprijateljskih jedinica na prostoriji Đakovo, Našice, Osijek, Donji Miholjac.

Sve ovo, kao i podaci dobijeni od štabova i obaveštajno-izviđačkih organa sovjetskih i bugarskih jedinica da neprijatelj grupiše jake suvozemne i vazduhoplovne snage na prostoriji Sehešfehervara i Nađ Kanjiže, a takođe i podaci dobijeni iz Zagreba, preko obaveštajnih organa 10. korpusa, da će Nemci u planiranoj ofanzivi preći r. Dravu radi napada na pozadinu Crvene armije, a da su „čišćenje" u Slavoniji preduzeli da bi osigurali svoju pozadinu, dovoljno ubedljivo je govorilo i dalo Stabu 3. armije dovoljno podataka da je mogao da zaključi da Nemci stvarno pripremaju protivofanzivu većih razmera u kojoj će snagama sa teritorije Slavonije sigurno preduzeti forsiranje Drave radi sadejstva 2. oklopnoj armiji.

Pored redovnog upozorenja svih jedinica o mogućnosti pokušaja neprijatelja da pređe Dravu, a njegovi izviđači su to već i učinili, i o potrebi stalne budnosti, Stab armije je preko Štaba 12. korpusa 1. marta naredio štabovima 16. i 36. divizije da pojačaju budnost svih jedinica, naročito onih na prvim položajima, i da se preduzmu najstrože mere opreznosti.

Stab 16. i 36. divizije istoga dana je naredio svojim jedinicama da se fortifikacijski što bolje utvrde odbrambeni položaji na prvoj i drugoj odbrambenoj liniji, da se putem osmatranja budno prate neprijateljski pokreti i koncentracije na desnoj obali Drave, da se najstrože zabrani nepotrebno kretanje po položajima i besciljno otvaranje vatre iz artiljerije i minobacača, da na položaju i danju i noću mora biti najveća budnost i borbena spremnost, da se putem patroliranja preduzmu mere za hvatanje ubačenih izviđača i obaveštajaca, te da se odrede patrole koje će i danju i noću obilaziti položaje.

Procenjujući topografsku i taktičku jačinu odbrambenog odseka 16. i 36. divizije, Stab armije je došao do zaključka da je odbrambeni odsek 36. divizije topografski i taktički jači od odbrambenog odseka 16. divizije, a da s druge strane preko odbrambenog odseka 16. divizije vode najkraći pravci kojima neprijatelj može izvršiti

zadatak u pogledu sadejstva glavnim snagama iz pravca Blatnog jezera, a naročito onima koje budu forsirale Dravu kod Donjeg Miholjca. Procenjeno je, prema tome, da će neprijatelj, u slučaju pokušaja forsiranja Drave na sektoru 3. armije, glavninu svojih snaga prebaciti na odsek 16. divizije.⁶²

Jedinice 12. korpusa 3. armije uoči neprijateljskog forsiranja r. Drave održale su položaje na levoj obali r. Drave od njenog ušća u Dunav do mađarsko-jugoslovenske granice, zapadno od s. Torjanci.

Raspored jedinica 12. korpusa po divizijama bio je sledeći:

— 16. divizija nalazila se u odbrani leve obale r. Drave od jugoslovensko-mađarske granice zapadno od s. Torjanci do s. Staro Selo;

— 36. divizija nalazila se u odbrani leve obale r. Drave na odseku od s. Staro Selo do njenog ušća u Dunav, dok se 11. brigada ove divizije i dalje nalazila u odbrani leve obale Dunava od ušća Drave pa do Vukovara;

— 51. divizija nalazila se u korpusnoj rezervi na prostori s. Kneževo — s. Branjina — s. Kneževi Vinogradi — s. Zmajevac — s. Draž;

7. brigada u s. Kneževi Vinogradi i s. Kotlina;

8. brigada u s. Draž, s. Gajić i s. Podolje;

12. brigada u s. Kozarac i s. Kamenac;

14. brigada u s. Zmajevac i s. Suza;

Artiljerijska brigada u rejonu s. Bolman i s. Jagodnjak, kao pojačanje 16. i 36. divizije;

Stab divizije u s. Kneževo.

Ukupna jačina 12. korpusa i prištapskih jedinica 3. armije iznosila je oko 30—35.000 ljudi.

⁶² Arhiv VII, k. 291, reg. br. 1—1/2; k. 293; reg. br. 14—3; k. 953; reg. br. 55—L/I; k. 1397; reg. br. 1—3; k. 1241; reg. br. 16—3; k. 954; reg. br. 1—1—2, 1—10—3; 1—1/3; k. 590; reg. br. 4—4; k. 1241; reg. br. 18—1; k. 295; reg. br. 3—2/1; k. 295; reg. br. 3—94/1.

POČETAK NEPRIJATELJSKOG FORSIRANJA I NASTANAK MOSTOBRAHA

U pola noći 5/6. marta jedinice nemačke 11. vazduhoplovne poljske divizije su otpočele sa forsiranjem r. Drave na sva tri predviđena mesta prelaza na odbrambenom odseku 16. divizije, a oko 3.00 časa ujutro 6. marta sa malim snagama i kod Osijeka na odbrambenom odseku 36. divizije. Istovremeno je neprijatelj otpočeo forsiranje Drave i kod Donjeg Miholjca, na sektoru 1. bugarske armije, sa svojom 297. pešadijskom divizijom, a sve to kao sadejstvo 2. tenkovskoj armiji koja je otpočela napad na snage Crvene armije istoga dana u 4.00 časa ujutro sa prostora između Blatnog jezera i Nađ Kanjiže prema Kapošvaru.

Prebacivši se preko r. Drave nečujno, na jurišnim gumenim i ribarskim čamcima, i bez artiljerijske pripreme, prvi talasi 11. lovačkog puka kod s. Belišće i 21. lovačkog puka kod s. Nard dohvatili su se leve obale Drave potpuno neopaženo. Jedinice 11. lovačkog puka odmah nakon prelaza zaposedaju grupu kuća Repnjak, odakle jednom kolonom, putem preko šume Repnjak, brzo izbijaju na Prud gde zaposedaju nasip, a drugom pravom na sever takođe šumom Repnjak gde zaposedaju nasip od k. 92 do Stare Drave. Neprijatelj je uspeo da neopaženo forsira r. Dravu, da bez borbe savlada šumski pojas i stigne sve do nasipa, zbog toga što na tom delu Drave nije bila posednuta sama obala od strane jedinica 16. divizije, jer je šumski pojas bio delimično poplavljen, što je davalo neku sigurnost u smislu neprolaznosti. Svakako da je takva neopreznost, kao i nepreduzimanje drugih mera obezbeđenja imalo udela u ovome. Zbog toga je i došlo do prvih borbi tek prilikom pokušaja neprijatelja da izbiye na nasip. Tada je Stab 1. brigade uveo u borbu dva bataljona, jedan iz s. Novi Bezdán a drugi iz s. Majska Međa, koji su na nasipu između k. 92 i Repnjaka pokušali da onemoguće neprijatelja da izbiye na nasip, ali je on, uvodeći svoju rezervu i uz jaku podršku artiljerijske vatre, posle oštih borbi uspeo da ih potisne i da ovlada nasipom. Istovremeno jedinice 21. lovačkog puka odmah nakon prelaza reke kod Nardske skele, preko šume

Šiblje i Topolje, do zore izbijaju na nasip kod Gakovca (k. 87) i pored protivnapada rezerve 2. brigade kojim se to pokušalo sprečiti. Tako je neprijatelj uspeo da vrlo brzo obrazuje užu mostobranu nasipom od Bakanska ustava (sev. Orešanče), preko k. 92, k. 89 i trig. 87 sve do Gakovca (k. 87).

U ovakvoj situaciji Stab 16. divizije upućuje 4. brigadu, koja se nalazila u s. Kašad u divizijskoj rezervi, prema već obrazovanom neprijateljskom mostobranu, sa zadatkom da se spreči njegovo proširivanje.

Posle zauzimanja položaja na nasipu 11. lovački puk uvodi u borbu svoju rezervu jačine dva bataljona, koji potiskuju delove 1. brigade i brzo izbijaju na liniju Bistrinski lug — k. 90 — Barbara kanal, a već u 6.00 časova ujutro zauzimaju s. Bolman. U isto vreme delovi 21. lovačkog puka probijaju odbrambene položaje 2. brigade i posle teških borbi potiskuju njeno desno krilo sve do linije Đorđev dvor, Sepeš, Novi Bolman, odakle jedinice ove brigade dejstvuju u bok neprijatelja nanoseći mu osetne gubitke.

Na prelazu kod s. Bistrinci uspešno se prebacio na levu obalu Drave 11. streljački bataljon, ali je u svom daljem nadiranjju železničkom prugom Bistrinski Lug — Zido pustare naišao na jaku mitraljesku i minobacačku vatru bataljona 1. brigade, od koje je pretrpeo gubitke i konačno bio zaustavljen. Pošto je do pada mraka pretrpeo gubitke od 50 ubijenih vojnika i pošto mu je dalje napredovanje bilo onemogućeno, u noći 6/7. marta bataljon se povukao na desnu obalu Drave u s. Bistrinci da bi sledećeg dana bio ponovo prebačen na levu obalu kod s. Belišće u svojstvu divizijske rezerve.

Dva bataljona 4. brigade, koje je Stab 16. divizije uputio iz s. Kašad još u toku noći prema mostobranu, uspela su da odbace neprijatelja sa Barbara kanala, ali je ovaj snažnim protivnapadom uspeo da te položaje povrati i u daljem napadu, posle oštih borbi, uspeo da zauzme s. Novi Bezdan. Delovi 1. i 4. brigade se tada povlače prema s. Majska Međa odakle vrše nekoliko napada u nameri da povrate selo, ali osim što su pojedini delovi sela prelazili nekoliko puta iz ruke u ruku, krajnji

uspeh nije postignut, već se neprijatelj konačno u selu učvrstio.

Treći bataljon ove brigade upućen je, nešto kasnije nego prva dva, prema Zido pustari sa zadatkom da spreči neprijatelju nastupanje na tom pravcu. Vodeći višecha-sovne odbrambene borbe on je to i uspeo.

Posle zauzimanja Bolmana od strane neprijatelja, prema naređenju Štaba 16. divizije 15. brigade sa svoja dva bataljona vrši pokret iz s. Baranjsko Petrovo Selo, napada neprijatelja i u snažnom jurišu zauzima s. Bolman, ali ga ponovo gubi u neprijateljskom protivnapadu. Kada su oko 15.00 časova 6. marta pristigla u sastav brigade i ostala dva bataljona iz s. Luč, sada kompletna 15. brigada protivnapadom ponovo zauzima s. Bolman. Međutim, u prvi mrak, neprijatelj opet vrši protivnapad u kome potiskuje brigadu na severoistočnu ivicu sela. U svim napadima i protivnapadima na s. Bolman učestvo-vao je i 3. bataljon 5. brigade 36. divizije, koji je napadao sa položaja istočno od Jagodnjaka i vrlo uspešno sadej-stvovao 15. brigadi.

Forsiranje Drave zateklo je 51. diviziju na napred navedenoj kantonmanskoj prostoriji, koja je bila udaljena od Drave od 15 do preko 30 km. U 7.00 časova ujutro 6. marta Stab 51. divizije dobio je naređenje da izvrši po-kret sa dve svoje brigade i da se prebace u rejon s. Luč i s. Širine, gde će se nalaziti u korpusnoj, odnosno ar-mijskoj rezervi. Na osnovu ovoga Stab divizije upućuje u tom pravcu usiljenim maršem 8. i 12. brigadu. Bri-gade u pokretu dobijaju novo naređenje da popune slaba mesta u rasporedu 16. divizije između s. Bolman i s. Novi Bezdan. Jedinice 12. brigade od 13 časova, kada su stigle u određeni rejon, vode čitavog dana žestoke borbe sa neprijateljem u rejonu s. Bolman, s. Majska Međa i s. Novi Bezdan. One odbijaju i dva neprijateljska noćna juriša, a odmah zatim u protivnapadu odbacuju ga na polazne položaje. Jedinice 8. brigade stižu u s. Petlovac u 16.00 časova 6. marta, odakle dva bataljona idu na položaje u rejon Zido pustare, jedan bataljon je pridat 1. brigadi 16. divizije kao pojačanje za napad na s. Novi Bezdan, a jedan bataljon odlazi u rejon s. Majska Međa, odakle u toku noći napada neprijatelja na pravcu prema

r. Dravi i uspeva da izbije u visinu nasipa, ali zbog neprijateljskog dubokog prodora prema Bolmanu morao se povući na polazne položaje.

Istoga dana, u 20 časova, prema naređenju Štaba 12. korpusa i preostale dve brigade 51. divizije (7. i 14) vrše pokret na prostorijsu s. Luč, s. Petlovac, s. Majska Međa. Jedinice 7. brigade, otpočevši sa pokretom u 23,45 časova, stigle su u s. Luč u 4,30 časa 7. marta, a odatle odmah produžuju u s. Majska Međa. Jedinice 14. brigade otpočinju sa pokretom u 24,00 časa i stižu u s. Branjin Vrh (severno od Belog Manastira) u 7,00 časova 7. marta, gde se smeštaju očekujući dalja naređenja.⁶³

U toku ovog prvog dana naročito žestoke borbe vodile su jedinice 12. brigade, što se vidi i po gubicima: 28 poginulih, 6 ranjenih i 2 nestala borca.

U zoru 6. marta delovi dopunskog bataljona 11. vazduhoplovne poljske divizije, posle artiljerijske pripreme, uspeali su da se iskrcaju na levu obalu r. Drave u rejonu s. Podravlje, ali ih je 3. bataljon 6. brigade, koji je držao taj odsek, uz podršku jake i precizne artiljerijske vatre ubrzo odbacio na desnu obalu.

Istovremeno neprijatelj (delovi istog dopunskog bataljona) je pokušao da se prebaci na levu obalu r. Drave i naspram s. Retfala, ali je još pre iskrcavanja preciznom pešadijskom i minobacačkom vatrom 1. bataljona 6. bri-

⁶³ U ratnoj dokumentaciji 3. armije nalazi se i jedno naređenje upućeno od strane Štaba 3. armije Štabu 12. korpusa 6. marta u 19,10 časova (navodi se da je usledilo na osnovu naređenja maršala Tolbuhina) u kome se naređuje da se neprijateljski mostobran ima likvidirati istoga dana do 22,00 časa. Na osnovu ovoga Štab 12. korpusa je izdao zapovest u kojoj je naređeno da to izvrše četiri brigade 16. divizije i dve brigade 51. divizije. Međutim, u dokumentaciji 16. i 51. divizije nigde se ne pominje ni naređenje ni zapovest, niti ima bilo kakvog traga o tome da je prema njima postupljeno. I, dalje, u bojnoj relaciji Štaba 3. armije za mart, kao i u izveštaju Štaba 3. armije Generalštabu JA od 11. marta, stoji: „U toku noći 6/7. snage 16. divizije, sa 8. i 12. brigadom 51. divizije, koja je upućena iz armijske rezerve, stupile su u odlučnu borbu sa zadatkom likvidacije neprijateljskog mostobrana. Uslijed upornog otpora neprijatelja koji se bio dobro utvrdio na zauzetom mostobranu, postignut je samo lokalni uspeh". U oba dokumenta su, u stvari, izneti rezultati borbi koje su u tome periodu vođene, ali ne prema napred pomenutom naređenju i zapovesti, već prema ranijim naređenjima tih štabova i štabova odnosnih divizija.

gade bio prinuđen na povratak uz gubitke dva čamca sa posadom koja je potopljena. Ponovni pokušaj prelaza na istom mestu, pod zaštitom veštačke magle, takođe nije uspeo. Radi obezbeđenja svog desnog krila i sadejstva sa jedinicama 16. i 51. divizije Stab 36. divizije orijentisao je delove svoje 5. brigade prema neprijatelju koji se nalazio u s. Bolman.

Naša avijacija je ispoljila znatnu aktivnost naročito u pogledu izviđanja i dejstva na neprijateljske prelaze i kod D. Miholjca.

Neprijatelj je 6. marta relativno brzo i sa ne tako jakim snagama uspeo da ovlada mostobranom, koji bi mogao primiti i znatno jače snage. Mostobran je obuhvatio teritoriju između r. Drave, s. Bolman i s. Novi Bezdan na severu, Bakanske ustave, Bakanke i k. 89 na zapadu i Novog Bolmana, Sepeša, Bordevog dvora i Šiblja na istoku. Prvog dana borbi inicijativa je bila skoro potpuno na strani neprijatelja, čemu je doprinela nebudnost jedinica 2. brigade na prvoj liniji. Dok su štabovi brigada shvatili o čemu se radi i dok su svoje rezerve prebacili na potrebna mesta, Štab 16. divizije pokrenuo svoju 4. a kasnije i 15. brigadu, a štabovi korpusa i armije pokrenuli delove 51. divizije, dok su oni stigli u rejon s. Bolman i pripremili se za napad, vreme je prolazilo, a neprijatelj je prilično lako napredovao i zauzeo s. Bolman i s. Novi Bezdan, koja su mu predstavljala solidnu osnovu tek obrazovanog mostobrana. Kasnije napadi i protivnapadi rezervi nisu bili uspešni zbog toga što su izvođeni počesno sa delovima pojedinih brigada i divizija, po meri pristizanja. Verovatno bi neki uspeh bio postignut da su, na primer, odjednom i na jedno mesto na s. Bolman napadale 4. i 15. brigada zajedno ili da se prvo prebacila cela 51. divizija, pa da je kompletna, ili bar glavnina, napadala umesto što su se napadi i protivnapadi izvodili sa po jednim ili dva bataljona a najviše sa brigadom. Naravno da je sve te napade neprijatelj, a radi se o nemačkoj diviziji sa velikim borbenim iskustvom, mogao da odbije i da postigne takav uspeh, pa da krajem dana podigne i most,

Istovremeno sa forsiranjem r. Drave na sektoru 3. armije neprijatelj je sa 297. pešadijskom divizijom for-

sirao reku i na sektoru 1. bugarske armije kod Donjeg Miholjca. Šestog marta neprijatelj je uspeo da potisne bugarske jedinice na sever i do podne da izvrši prodor preko linije: s. Drava Sabolč — s. Drava Čehi i da izbiže blizu drumu Šikloš — s. Kemeš. Toga popodneva, međutim, uvedene bugarske rezerve su pružale sve jači otpor, pa su najzad i zaustavile nemački napad, a posle toga izvršenim protivnapadima, uz jaku podršku artiljerije, primorale neprijatelja da se povuče na liniju s. Drava Palkonja — s. Drava Sabolč — s. Gordiša, gde je ovaj prešao u odbranu.

Istoga dana Nemci su uspešno izvršili i demonstrativni prelaz kod s. Podravske Moslavine sa jednim policijskim bataljonom iz borbene grupe „Fišer”. Nisu bili zadovoljni rezultatima koje su postigli prvog dana borbi na ovom mostobranu, naročito zbog toga što nisu mogli da podignu most, kako su to planirali. Posle prebacivanja prvih talasa izostalo je pešadijsko, a i artiljerijsko pothranjivanje napada, uglavnom zbog toga što su bila u zastoju (nisu htela da upale) sva motorna plovna vozila, što je usporilo prelaz preko reke. Tako 6. marta nisu uspeli da odbace sva ukopana bugarska pešadijska oruđa na samoj obali, što ih je, pored stalnog dejstva bugarske i sovjetske artiljerije i avijacije, onemogućilo da podignu pontonski most.

Toga dana ujutro u 4.00 časa Nemci su počeli svoju planiranu protivofanzivu u području Blatnog jezera. Rezultati postignuti 6. marta za Nemce nisu bili zadovoljavajući. Jake tenkovske snage iz područja Sehešfehervara (6. tenkovska armija i 6. armija) neznatno su napredovale (navodi se kao razlog vlažno zemljište), a 2. tenkovska armija iz područja Nađ Kanjiže napredovala je toga dana svega 2—3 km.

Ujutro 7. marta neprijatelj je ispoljio aktivnost na celom mostobranu radi njegovog proširenja sa težištem prema s. Majska Međa i s. Baranjsko Petrovo Selo. Severno od s. Novi Bezdan on je uspeo da poboljša svoje položaje kada su se jedinice 1. i 4. brigade rokirale na zapad, da bi zatvorile pravac ispred s. Baranjsko Petrovo Selo, povezujući se na svom levom krilu sa jedinicama 8. brigade 51. divizije. Posle toga, u toku dana -iste brigade

(1. i 4) dva puta izvode bezuspešan napad na neprijatelja u s. Novi Bezdan. Delovi istih brigada u sumrak istoga dana takođe bezuspešno napadaju na neprijatelja u pustari Zido.

Toga dana jedinice 51. divizije su držale položaje na liniji: sev. ivica s. Bolman — drum pored šume Palež — s. Majska Međa — s. Baranjsko Petrovo Selo. Jedinice 12. brigade nalazile su se na položajima od s. Baranjsko Petrovo Selo, pa do raskrsnice druma s. Bolman — s. Petlovac; 7. brigada od te raskrsnice do ik. 91. severno od s. Bolman; 8. brigada između 7. i 12. brigade nešto isturena prema s. Novi Bezdan.

Pošto su toga prepodneva odbile sve napade neprijatelja u pokušajima da proširi mostobran, jedinice 51. divizije posle polučasovne artiljerijske pripreme prelaze u 13,30 časova u opšti napad. Može se odmah reći da i ovaj napad ne samo da nije uspeo već ga je neprijatelj umešno iskoristio za postizanje novog uspeha. Naime, čim su jedinice 12. brigade izašle iz s. Majska Međa i pošle u napad na s. Novi Bezdan, neprijatelj je po njima osuo snažnu artiljerijsku i pešadijsku vatru, koja ih je iznenadila i naterala na povlačenje, što neprijatelj iskorišćuje, izvodi snažan protivnapad i na ledima jedinica 12. brigade ulazi u s. Majska Međa i zauzima ga. Ni protivnapadom koji je odmah potom izvršila ni u oba kasnija (u 14,45 i u 22,00 časa) brigada nije uspela da istera neprijatelja iz sela. U isto vreme jedinice 7. brigade u sadejstvu sa jedinicama 15. brigade, 16. divizije, bataljonom Osiječke i bataljonom 8. brigade napadaju na neprijatelja u s. Bolman. U snažnom naletu one uspevaju da se probiju u severni deo sela, ali ih neprijatelj protivnapadom ubrzo odbacuje na polazne položaje. U noći 7/8. marta takođe nije bio uspešan obnovljeni napad na s. Bolman i s. Majska Međa, te u 3,00 časa ujutro 8. marta prema naređenju Štaba divizije sve jedinice prelaze u odbranu i pristupaju utvrđivanju položaja.

U borbama koje su ovoga dana vodile sve jedinice koje su u njima učestvovala pretrpele su znatne gubitke. Tako je 12. brigada imala 22 poginula, 123 ranjena i 11 nestalih boraca, a 7. brigada 28 poginulih, 88 ranjenih i 11 kontuzovanih boraca.

Jedinice 2. brigade 16. divizije čitavog dana, dok su ostale jedinice vodile borbe za s. Bolman i s. Majska Međa, izvode napade na neprijatelja u rejonu Sepeš, Đorđev dvor, Šiblje. One nisu uspele da neprijatelja potisnu sa zauzetih položaja, ali nisu dozvolile ni da proširi mostobran. One su takođe ovoga dana u više navrata odbacile neprijatelja, koji je pokušao da se prebaci na levu obalu r. Drave u rejonu Šiblje, nanoseći mu osetne gubitke.

Borci 8. vojvodanske brigade pred napad na Baranjsko Petrovo Selo marta 1945. godine.

Kao što se vidi, i ovoga drugog dana borbi neprijatelj je imao više uspeha. On je zauzete delove zemljišta, a naročito naseljena mesta kao što su s. Novi Bezdan, s. Bolman, Zido pustara, uporno branio i koristio ih i kao polaznu osnovu za preduzimanje napada radi daljeg proširenja mostobrana, u čemu je imao vidnog uspeha.

Na odbrambenom odseku 36. divizije nije bilo značajnih događaja 7. marta, osim što je osujećen jedan pokušaj neprijatelja da se sa jednom četom iskrcu u rejonu Monjoroš (severoistočno s. Petrijevci) i što je 3.

brigada zaposela položaje u rejonu s. Jagodnjak — s. Zornice sa zadatkom obezbeđenja desnog boka divizije i ob-razovanja divizijske rezerve, a Osiječka (bez 2. bataljona) se premestila na položaje u rejonu s. Kopačevo, dok je 2. bataljon prebačen u s. Bilje kao rezerva 6. brigade.

Štab 12. korpusa je ovoga dana došao u s. Petlovac, odakle je izdao naređenje svim jedinicama da konsoliduju i utvrde položaje na kojima se nalaze i upornom odbranom da onemoguće neprijatelju svako dalje napredovanje i proširenje mostobrana.

U toku dana naša avijacija je bombardovala i mitraljirala obe obale Drave i prelaze u rejonu mostobrana.

Na mostobran kod Donjeg Miholjca neprijatelj je prebacio svoju 104. diviziju, ali zbog jakog otpora bugarskih i sovjetskih snaga nije postigao neki vidan uspeh.

Osmog marta zbog gubitaka pretrpljenih proteklog dana i noći i zamorenosti obe strane se uglavnom utvrđuju na dostignutim položajima i izvode pregrupaciju svojih snaga. No, to ne znači da je vladalo potpuno zatišje, jer su delovi 1. i 4. brigade izvršili jedan brz — uspešan napad na neprijatelja u rejonu s. Novi Bezdan i Zido pustare, a delovi 2. i 15. brigade na s. Bolman, dok je 8. brigada 51. divizije odbila jedan napad na s. Baranjsko Petrovo Selo, koji je neprijatelj preduzeo noću 8/9. marta u 22,30 časa.

Krajem dana 8. marta neprijatelj je držao mostobran na liniji: r. Drava — Bistrinski lug — Zido pustara — Bergerova pustara — s. Novi Bezdan — s. Majska Međa — s. Bolman — Đorđev dvor — Šiblje — r. Drava. Mostobran je i dalje držala samo 11. vazduhoplovna poljska divizija sa 11. i 21. lovačkim pukom, jednim samostalnim bataljonom i dva diviziona artiljerije.

S obzirom na to da su u toku proteklih trodnevnih neprekidnih borbi rezerve 12. korpusa bile iscrpljene, a neprijatelj i dalje ispoljavao upornost u nastojanjima da mostobran proširi, Štab 3. armije je tražio pojačanje od Štaba 3. ukrajinskog fronta.

Osmog marta 7. brigada je pretpela gubitke od 19 poginulih, 64 ranjena i 5 kontuzovanih boraca, a 8. brigada u toku protekla tri dana borbi imala je 28 poginulih i 81 ranjenog borca.

Ovoga dana su izvršena i neka pomeranja u rasporedu jedinica 51. divizije. Tako je 8. brigada, zajedno sa delovima 15. brigade, preuzela položaje koje je držala 12. brigada od zapadne ivice s. Baranjsko Petrovo Selo do k. 92 na drumu za s. Bolman; 12. brigada je zaposela za odbranu prihvatne položaje na liniji: s. Zeleno Polje — s. Luč — kanal i železnička pruga severno od s. Petlovac. Prema naređenju Štaba 51. divizije ovoga dana je i 14. (slovačka) brigada pokrenuta iz s. Branjin Vrh, gde se dotle nalazila, i zaposela za odbranu drugu liniju prihvatnih položaja, pozadi 12. brigade: duž kanala Karašca od s. Lapanča preko s. Iločka do željezničke pruge za Beli Manastir i dalje prugom do kanala Haljevo.

Neprijatelj je otpočeo novi napad već u 5,00 časova ujutro 9. marta. On je tada izvršio napad na odbrambeni odsek 1. i 4. brigade 16. divizije, zauzeo Piškura pustaru i železničku prugu uskog koloseka sve do kanala Darovac, zapadno od s. Baranjsko Petrovo Selo. U 7,00 časova neprijateljski 11. lovački puk, takođe iznenada, bez artiljerijske pripreme, ali uz kasniju artiljerijsku podršku, izvodi napad na s. Baranjsko Petrovo Selo i zauzima ga za svega 45 minuta posle žestokih uličnih borbi sa 8. brigadom 51. divizije. Posle ovoga brigada se povlači na položaje od k. 96 kod s. Zeleno Polje pa do zapadne ivice šume na jugoslovensko-mađarskoj granici, gde se utvrđuje. Protivnapad, koji je ova brigada izvršila u 11,00 časova radi isterivanja neprijatelja iz sela, nije uspeo. Ali neprijatelj se nije zadovoljio samo time što je odbio protivnapad. On je odmah posle toga, oko 15,00 časova, iz rejonu s. Majska Međa, s. Bolman, s. Novi Bezdan izvršio snažan napad u pravcu s. Petlovac, podržan jakim artiljerijskom i minobacačkom vatrom. Njegov glavni udar je bio usmeren preko šume Palež gde su se u odbrani nalazili bataljoni 14, 8, 15. i 7. brigade. I ako su se ovim napadom pojedini delovi napred navedenih jedinica mentalno pokolebali i mestimično se povlačili brzom intervencijom bataljona 14. brigade iz divizijske rezerve, neprijatelj je zaustavljen, ali je već pre toga uspeo da zauzme važnu raskrsnicu puteva (k. 92) istočno od s. Majska Međa na kojoj se i zadržao.

Delovi 7. brigade su u dva maha, prvi put u 14,00 a drugi put u 16,00 časova, izveli napad na s. Bolman sa ciljem da im se olakša situacija u borbi za raskrsnicu. Iako se dostizalo do prvih kuća, napad uglavnom nije

uspeo, a 7. brigada je zadržala stare položaje. U 20,00 časova Štab 51. divizije izdaje zapovest da sve jedinice noću zaposednu, organizuju i utvrde položaje na dostignutoj liniji.

Devetog marta jedinice 51. divizije su pretrpele sledeće gubitke: 7. brigada je imala 17 poginulih, 68 ranjenih i 9 kontuzovanih boraca; 12. brigada 1 poginulog, 7 ranjenih i 4 nestala borca i 14. brigada 10 poginulih i 41 ranjenog borca.

Naša avijacija je i ovoga dana uspešno dejstvovala kako u podršci pešadije, tako i u mitraljiranju i bombardovanju neprijateljskih koncentracija i prelaza na r. Dravi.

Ovoga dana na mostobranu kod Donjeg Miholjca jedinice 1. bugarske armije, pojačane jednom divizijom Crvene armije, uz snažnu podršku artiljerije, tenkova i avijacije prešle su u napad pred kojim su jedinice 297. i 104. nemačke divizije prinuđene na povlačenje.

Na frontu u području Blatnog jezera avijacija Crvene armije sa oko 500 letova žestoko je napadala nanosećine-mačkim snagama velike gubitke u ljudstvu i transportnim sredstvima.

Desetog marta od ranog jutra jedinice 51. divizije vode teške borbe u rejonu s. Baranjsko Petrovo Selo, s. Majska Međa i s. Bolman. U 9 časova ujutro sve jedinice 51. divizije kreću u napad sa zadatkom da povrate raskrsnicu puteva (k. 92) istočno od s. Majska Međa. I pored početnog uspeha 7. brigade koja se sasvim približila raskrsnici i 12. brigade koja je izbila na drum za Baranjsko Petrovo Selo cilj nije postignut, ali je bilo značajno i ovo i ako malo poboljšanje položaja. I taman su jedinice počele da uređuju te nove položaje, neprijatelj je u 12,15 časova posle vrlo kratke artiljerijske pripreme prešao u napad. Napad je bio tako jak, sa uzastopnim jurišima naročito na položaje od raskrsnice prema Ciglani i s. Petlovac, da je Štab divizije morao upotrebiti svoju rezervu (15. brigada) koja je, uz podršku sovjetske baterije reaktivnih minobacača „kačuša" koja je ovoga dana prispela na front 12. korpusa kao pojačanje, što je predstavljalo iznenađenje za neprijatelja, do 13,30 časova zaustavila taj napad, a potom u protivnapadu svih jedinica odbacila

neprijatelja i zauzela svoje ranije položaje. Svi kasniji pokušaji 7. 12. i delova 5. brigade da ovladaju s. Boiman i raskrsnicom ostali su bezuspešni.

Toga dana jedinice 51. divizije su pretrpele sledeće gubitke: 7. brigada je imala 23 poginula, 71 ranjenog i 6 kontuzovanih boraca; 8. brigada 78 poginulih, 213 ranjenih i 14 nestalih boraca; 12. brigada 6 poginulih, 77 ranjenih i 3 nestala borca i 14. brigada 16 poginulih, 57 ranjenih i 15 nestalih boraca.

Jedan motociklistički puk Crvene armije je istoga dana stigao do Belog Manastira na putu prema frontu 12. korpusa gde je upućen kao pojačanje.

Neprijatelj se noću 8/9. marta sa jednim, a 9/10. marta sa tri oklopna motorna čamca probio Dunavom do s. Batine gde je bezuspešno pokušao da potopi i onespособi pontonski most.

Krajem dana 10. marta jedinice 12. korpusa su se nalazile na sledećim odbrambenim položajima: r. Drava — Plandište — Banjeva — k. 89 — Gloša — železničkom prugom uskog koloseka do drumu s. Beremend — Baranjsko Petrovo Selo (1. i 4. brigada 16. divizije), od raskrsnice pomeniute pruge i drumu do k. 96 (8. brigada 51. divizije), k. 96 do istočne ivice šume Palež (14. brigada 51. divizije), od šume Palež do drumu južno od Dubrave (12. brigada 51. divizije), od drumu južno od Dubrave do s. Novi Bolman (7. brigada 51. divizije), s. Novi Bolman — Sepeš (3. brigada 36. divizije), istočno Dordev dvor — Šiblje — r. Drava (2. brigada 16. divizije).

Ovoga dana situacija na mostobranu kod D. Miholjca se za nemačke snage znatno pogoršala. Snage 1. bugarske armije i 133. korpusa Crvene armije, pored toga što su ih u protivnapadu koji je počeo 8. marta potisle i mostobran u celini znatno smanjile, uspele su (133. korpus Crvene armije) da se uklone u njihov raspored, da rasepe njihove jedinice i da likvidiraju deo mostobrana istočno od drumu D. Miholjac — Harkanj, što im je omogućilo da mogu direktno tući mesta prelaza na r. Dravi.

Ovim danom završena je prva i najteža faza borbi na Bolmanskom mostobranu. Proteklih pet dana odvijale su se danonoćne žestoke borbe sa obostranim znatnim gubicima. Obostrani napadi i protivnapadi naizmenično su se smenjivali, ali se mora konstatovati da su u njima ne-

mačke snage postizale veće uspehe. Pored iznetih propusta za prvi dan borbe, što se i kasnije ponavljalo — napadi po delovima, bez težišta — i ovde se ispoljilo nedovoljno iskustvo boraca i starešina 12. korpusa u vođenju frontalnih borbi a naročito na ovom ravničastom brisanom i otvorenom zemljištu. No i pored svega toga, nemačka 11. vazduhoplovna poljska divizija za ovih pet dana nije uspela da izvrši postavljeni zadatak i da se spoji sa snagama na mostobranu kod Donjeg Miholjca, niti da izvrši prodor prema s. Batina na Dunavu zbog nepovoljnog razvoja na susjednom mostobranu, a i zbog odlučnog otpora i pored svih nedostataka i snažne odbrane jedinica 12. korpusa. U tome je značajnu ulogu odigrala artiljerija i avijacija koje su neprekidno obasipale vatrom prelaze na r. Dravi i podržavale pešadiju u svakoj prilici. Situacija se za 12. korpus znatno poboljšala kada je pristiglo pojačanje od baterije „kačuša" i motociklističkog puka Crvene armije, koji je stigao do Belog Manastira. Pored toga što je njihov dolazak postigao jak moralni efekat kod boraca i starešina, koji su stekli veću sigurnost i odlučnost, sa ovim snagama se moglo već tada, a naročito kada se jedinice 12. korpusa malo odmire i oporave od svih napora i teškoća koji su ih pratili (neprekidne borbe, hladno vreme, slaba odeća i dr.), pomišljati na organizaciju i izvršenje napada radi likvidacije mostobrana. Ovo pogotovo i zbog povoljnog razvoja situacije na mostobranu kod Donjeg Miholjca.⁶⁴

Od 11. do 17. marta na celom frontu Bolmanskog mostobrana vladalo je relativno zatišje. Uglavnom je miro-

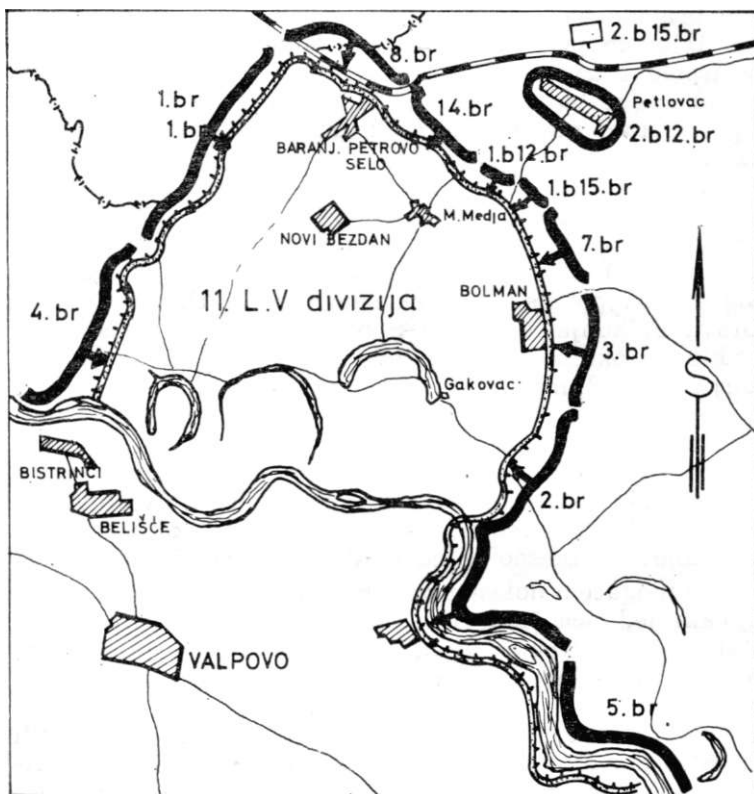
⁶⁴ Arhiv VII, k. 291, reg. br. 1—1/2; k. 293, reg. br. 14—3; k. 953, reg. br. 55—1/1; k. 293, reg. br. 11—1/3; k. 1396, reg. br. 14—1, 8—2, 7—2, 5—1/2; k. 1401, reg. br. 12—6; k. 1241, reg. br. 16—3; k. 590, reg. br. 5—«; k. 1241, reg. br. 19—1; k. 590, reg. br. 11—2; k. 293, reg. br. 5—2/1; k. 1397, reg. br. 1—3; k. 954, reg. br. 1—1/3; k. 293, reg. br. 13—1/3; k. 1403, reg. br. 3—3; k. 1397, reg. br. 3—1/3; k. 1400, reg. br. 2—1/4; k. 72-A, reg. br. 3/1-a; k. 70-A/II, reg. br. 3—3.

— Dnevnik nemačke Vrhovne komande, Biblioteka VII, reg. br. 2706/8, str. 33—44.

— Izjava general-pukovnika Lera, Arhiv VII, k. 70-A-V, reg. br. 1/1-a, str. 128—130.

vala samo pešadija uz neophodnu aktivnost patrola i izviđača, dok je artiljerija i sa jedne i sa druge strane skoro stalno bila u dejstvu a pogotovo naša avijacija, koja je svakodnevno napadala objekte i živu silu neprijatelja u području mostobrana, kao i prelaze na r. Dravi kod s. Belišće i Nardske skele. Ovo zatišje su iskoristile jedinice 12. korpusa za neophodan odmor, sređivanje i nužnu pregrupaciju.

RASPORED NAŠIH I NEPRIJATELJSKIH SNAGA NA DRAVSKOM MOSTOBRANU 12. III 1945.g

U okviru ovih čarki spada i odbijeni napad neprijatelja na položaje 2. brigade kod Dorđevog dvora od 13. marta, a takođe i akcija izviđača 3. armije na istom odseku, izvršena 12. marta, u kojoj je zarobljeno 12 nemačkih vojnika. Odbijena su i tri uzastopna napada, koja je neprijatelj izvršio na položaje 1. brigade u rejonu s. Baranjsko Petrovo Selo i Piškura pustara, a jedinice 36. divizije su sprečile pokušaje prelaza neprijateljskih izviđača na levu obalu Drave, a 17. marta naspram Osijeka potopile jedan oklopni motorni čamac sa posadom.

Tu spada i juriš koji su izvršila dva bataljona 14. brigade 12. marta na neprijateljske položaje u šumi Palež, koji je odbijen, a isto tako i uspešna akcija izviđača iste brigade kada je zarobljen jedan nemački podoficir.

U ovom periodu relativnog zatišja neke jedinice su pretrpele i izvesne gubitke uglavnom od artiljerijske i minobacačke vatre. Tako je 14. brigada imala 1 poginulog i 10 ranjenih boraca, a 12. brigada 11 poginulih i 14 ranjenih boraca.

Zbog sve teže situacije na mostobranu kod D. Miholjca, gde su bugarske i sovjetske snage u svom protivnapadu već do 2. marta likvidirale deo mostobrana istočno od drumu D. Miholjac — Harkanj, a na delu zapadno od tog drumu potisle nemačke snage do s. Drava Čehi, s. Drava Palkonja, s. Drava Sabolč, oko kojih su se tada vodile žestoke borbe, Komanda 91. (nemačkog) armijskog korpusa je 12. marta odlučila da uputi pojačanje 11. vazduhoplovnoj poljskoj diviziji. Zbog toga je izvučen sa mostobrana kod D. Miholjca 1. armijski artiljerijski divizion i noću 12/13. marta prebačen na Bolmanski mostobran, a 4. kubanski puk iz sastava 1. kozačke konjičke divizije, koja je bila raspoređena na odseku Podravska Slatina — s. Orahovica, prešao je na mostobran noću 15/16. marta.

O mogućem dolasku na mostobran neprijateljskih konjičkih jedinica štabovi su dobili podatke preko obaveštajnih i izviđačkih organa nekoliko dana ranije. Kako bi ovo, za većinu jedinica i boraca (osim 36. divizije) bio prvi susret sa neprijateljskim konjičkim jedinicama, a da bi borba protiv njih bila što uspešnija, štabovi su uputili naređenje svojim jedinicama u kome daju osnovna uputstva za borbu protiv konjičkih jedinica. Sa ovim naređe-

njem, preko razrađenih, dopunjenih i konkretizovanih naredjenja štabova brigada i bataljona, upoznati su svi borci.

Pored ovoga, svi štabovi su ovih nekoliko dana zatišja iskoristili da što bolje pripreme svoje jedinice za naredne borbe, a naročito da se postigne maksimalna budnost i spreči svako iznenađenje. Tako se jedno naredjenje, pored ostalog, odnosi na sprovođenje kontrole i proveravanje svih nepoznatih lica „bez obzira na čin i bez obzira da li to bili naši, ruski ili bugarski vojnici i oficiri". Ovo je naredeno zbog toga što vojnici kozačkih jedinica („Vlasovci") govore ruskim jezikom kao i crvenoarmejci i što postoji mogućnost da se njihovi obaveštajci, služeći se ruskim jezikom, na prevaru ubace u borbeni raspored i pozadinu jedinica 12. korpusa. Drugo naredjenje se odnosi na postavljanje predstraži ispred glavnog položaja, upućivanje unutrašnjih patrola za kontrolu stepena budnosti za borbu, upućivanje ispred fronta tajnih patrola i postavljanje objavnica, postavljanje protivtenkovskih pušaka i topova, obavezno određivanje rezervi, hitno obaveštavanje i dr. Da bi se neprijatelj ometao u konsolidovanju zauzetog mostobrana, jedno naredjenje određuje za period zatišja stalnu danonoćnu aktivnost manjih jedinica, od desetine do čete, radi uznemiravanja, i to dejstvujući prvenstveno ručnim bombama, mitraljezima i artiljerijom. Radi priprema za predstojeću operaciju likvidacije mostobrana, naredeno je štabovima da izvrše rekognosciranje terena, da ustanove sastav i prohodnost zemljišta za pešadiju i motorizaciju, stanje obala reke, vodostaja, nasipa, kanala i dr. Za inženjerske jedinice naredeno je održavanje dnevnih kurseva u trajanju od 5 do 10 dana zbog potrebe što boljeg poznavanja upotrebe mina u raznim prilikama a naročito u borbi protiv neprijateljske motorizacije.⁶⁵

Uporedo sa izvršenjem ovih naredjenja sve jedinice 51. divizije, kao i ostale jedinice 12. korpusa su za vreme ovog perioda zatišja bile vrlo aktivne. One su danju, a na-

⁶⁵ Arhiv VII, k. 1399-A, reg. br. 44—4; k. 1401, reg. br. 22—6; k. 590, reg. br. 5—4, 17—1/2; k. 952, reg. br. 26—1; k. 293, reg. br. 8—5/1, 9—1/1; k. 590, reg. br. 17—2/2; k. 1401, reg. br. 15—6; k. 1400, reg. br. 5—2.

ročito noću, vršile prepade snagama od desetine do bataljona nanoseći neprijatelju znatne gubitke. Izviđačka aktivnost je takođe pojačana i pri tome je zarobljeno nekoliko nemačkih vojnika i podoficira. Za to vreme je i artiljerija svojom vatrom stalno uznemiravala neprijatelja i takođe mu nanosila gubitke. I avijacija je bila vrlo aktivna u izviđanju, bombardovanju i mitraljiranju ciljeva na području mostobrana, kao i prelaza na r. Dravi.

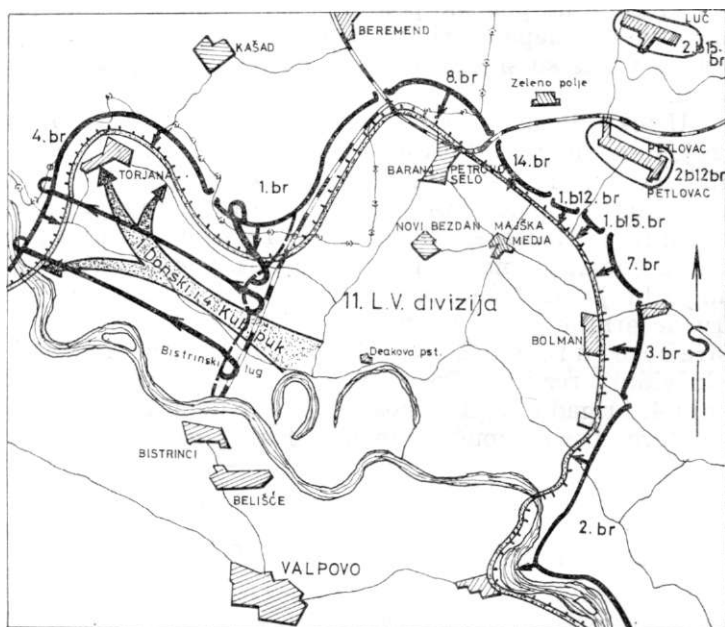
PROŠIRENJE NEPRIJATELJSKOG MOSTOBRAHA

Iako su svi štabovi jedinica 12. korpusa ranije bili obavešteni da će se delovi 1. kozačke konjičke divizije i armijski artiljerijski divizion prebaciti na Bolmanski mostobran, oni su ipak neopaženo od jedinica 12. korpusa stigli na svoja odredišta u noći 15/16. marta.

Pošto su prethodno, noću 17/18. marta oko 22. časa delovi 11. vazduhoplovne poljske divizije izvršili napad na položaje 1. brigade na pravcu Zido i Piškura pustara, koji je odbijen, neprijatelj je u 11,00 časova 18. marta uveo u napad 4. kubanski puk na pravcu Zido pustara — s. Torjanci, koji je branila 4. brigada 16. divizije. Dok je prvi iznenadni napad ovoga puka odbijen u drugom, u kome su učestvovali pored 4. kubanskog puka i po jedan bataljon iz 11. i 21. puka 11. vazduhoplovne poljske divizije, neprijatelj je uspeo da se probije do s. Torjanci i da ga do zore zauzme. Zbog ovog neprijateljskog prodora i uklinjavanja u borbeni raspored 4. brigade, kao i zbog njenog povlačenja, morao se povući i bataljon 1. brigade na krajnjem desnom krilu borbenog rasporeda 16. divizije. Posle ovoga, kada je zaustavljen i onemogućen svaki dalji neprijateljski prodor na zapad, neprijateljski prošireni mostobran protezao se linijom r. Drava — Orlinjak (k. 90) — državnom granicom do železničke pruge uskog koloseka severoistočno od Zido pustare i dalje po staroj liniji fronta.

Ceneći po pravcu i jačini ovog neprijateljskog napada, očigledno je da je on ovim taktičkim potezom imao nameru da utiče na situaciju na mostobranu kod D. Miholjca, da privuče deo sovjetskih i bugarskih snaga sa njega i da olakša povlačenje svojih snaga sa oba mostobrana.

SKICA RASPOREDA NAŠIH I NEPRIJATELJSKIH SNAGA
NA DAN 18. III 1945.g

Istoga dana (18. marta) se prebacuju na prostoriju s. Beremend, s. Kašad, s. Old jedinice 133. korpusa Crvene armije i 16. bugarske divizije radi onemogućavanja daljeg neprijateljskog prodora na zapad i učešća u konačnoj likvidaciji Bolmanskog mostobrana. Već oko 16,00 časova toga dana delovi tih snaga — jedan pešadijski puk Crvene armije, jedan puk bugarske 16. divizije zajedno sa motoklističkim pukom Crvene armije, koji je prebačen iz regiona Belog Manastira, i sa dve brigade (1. i 4. brigada) 16. divizije predUzimaju protivnapad na uklinjenog neprijatelja kod s. Torjanci, ali i pored žestokih borbi koje su trajale čitavu narednu noć, u kojima je neprijatelj pružio snažan i odlučan otpor, ovaj protivnapad nije dao neke vidnije rezultate. U isto vreme, a radi olakšanja situacije kod 16. divizije, jedinice 51. divizije prešle su u napad na

ćelom frontu i posle neznatnog napredovanja, neprijateljskom snažnom vatrom artiljerije i pešadije, zaustavljene su i vraćene na polazne položaje. Za vreme ovih napada, sadejstvujući napadu 51. divizije, jedinice 3. brigade 36. divizije vršile su snažan pritisak na neprijatelja u s. Bolmanu.

U toku dana 19. marta produžile su se žestoke borbe u rejonu s. Torjanci, Piškura i Zido pustare. I pored neprijateljske uporne odbrane, jedinice 4. brigade i jednog bugarskog puka uzastopnim napadima primoravaju neprijatelja na povlačenje, oslobađaju s. Torjanci, a zatim produžuju napad prema Medrovića pustari, gde uspostavljaju raniju liniju mostobrana. Motociklistički i pešadijski puk Crvene armije i 1. brigade 16. divizije za to vreme vode oštre borbe u rejonu Zido i Piškura pustare, gde ne postižu neki vidniji rezultat. Posle ovoga Štab 16. divizije izvlači svoju 4. brigadu, koja je poslednja dva dana podnela najveći teret borbi, upućuje je u s. Kašad na odmor i sredivanje

Naša avijacija je 18. i 19. marta uspešno dejstvovala bombardujući rejon Đorđev dvor, Zido pustaru i železničku stanicu Osijek.

LIKVIDACIJA MOSTOBRAHA

Pošto je Crvena armija u međuvremenu slomila nemačku protivofanzivu u području Blatnog jezera, nemačka Vrhovna komanda je već 14. marta naredila Štabu Grupe armija „E“ da evakuiše oba mostobrana. Međutim, vrhovni komandant Jugoistoka, kome su date odrešene ruke u pogledu vremena početka i završetka povlačenja sa pojedinih mostobrana, odlučio je da se mostobrani zadrže još nekoliko dana da bi time doprineo rasterećenju od sve jačih napada jedinica Crvene armije na drugim frontovima. U skladu s tim komandant Grupe armija „E“ je preko Štaba 91. armijskog korpusa regulisao napuštanje oba mostobrana tako da ono bude postepeno i neprimećeno, dajući prvenstvo u povlačenju jedinicama sa mostobrana kod D. Miholjca, a tek potom onima sa Bolmanskog. Tako je već 15. marta otpočelo povlačenje tenkova i artiljerije

sa mostobrana kod Donjeg Miholjca, zatim je usledilo povlačenje 104. lovačke divizije, a noću 18/19. marta završeno je povlačenje i 297. pešadijske divizije, čime je ovaj mostobran od strane neprijatelja bio potpuno napušten. U isto vreme doneta je i odluka da krajnji rok napuštanja Bolmanskog mostobrana bude 23. mart.

Posle likvidacije mostobrana kod D. Miholjca, koja je završena u noći 18/19. marta, 133. pešadijski korpus Crvene armije i 16. bugarska divizija, čiji su se delovi već 18. marta prebacili na području Bolmanskog mostobrana i učestvovali u likvidaciji neprijateljske izbočine u s. Torjanci, 19. i 20. marta koncentrišu svoje snage na prostori s. Beremend, s. Kašad, s. Torjanci radi izvršenja napada i konačne likvidacije i ovog neprijateljskog mostobrana, koji će uslediti zajedno sa napadom jedinica 12. korpusa 3. armije.

Zajednički plan za napad napravili su Štab 3. armije i zamenik komandanta 57. armije Crvene armije. U skladu sa njim, Štab 3. armije i Štab 133. korpusa Crvene armije izdali su 20. marta svoje zapovesti. Jedino što nije u njima precizno određeno bilo je vreme početka napada.

O tome u borbenoj zapovesti Štaba 133. pešadijskog korpusa⁶⁶ stoji „Spremnost za napad u 16,00 časova 21. III 1945. Početak napada prema naročitoj zapovesti". U zapovesti Štaba 3. armije,⁶⁷ koja je izdata u 16,50 časova (20. marta), stoji „sutra ujutro (vreme će se odrediti naknadno)", a u naredenju pod nazivom „Plan za napad",⁶⁸ koje je izdato (u vezi sa prethodnom zapovesti) istoga dana u 23,00 časa stoji „Da sve jedinice imaju biti spremne za napad u 4,00 časa o.m. *Početak napada naredit ćemo depešom u toku noći.*" U naredenju Štaba 3. armije (izdatom istoga dana) Operativnom štabu grupe vazduhoplovnih divizija⁶⁹ stoji „Ujutro 21. om. ... č. otpočeti će opšti i odlučni napad na neprijateljski mostobran". U pismu komandanta 133. str. korpusa (general-major Artušenko) „komandantu 3. jugoslovenske armije",⁷⁰ u kome moli za dejstvo Vazduhoplovne divizije u toku 21. marta, stoji „O času kada će se izvršiti juriš izvestiću naknadno". Naravno da je ova neodređenost u pogledu vremena početka napada ostala i u zapovestima Štaba

⁶⁶ Arhiv VII, k. 291, reg. br. 2—7/2.

⁶⁷ Arhiv VII, k. 293, reg. br. 12—3/1.

⁶⁸ Arhiv VII, k. 293, reg. br. 11—2/1.

⁶⁹ Arhiv VII, k. 293, reg. br. 12—3/1.

⁷⁰ Arhiv VII, k. 293, reg. br. 2—7/1.

12. korpusa⁷¹ i štabova divizija.⁷² Pored očigledne neodređenosti vremena (časa) početka napada, naročito je uočljiva neusklađenost i velika vremenska razlika za spremnost jedinica za napad između onoga datog u borbenoj zapovesti Štaba 133. korpusa CA (16.00 č. 21. III 1945) i vremena koje je naveo Štab 3. armije u svome planu za napad (4,00 časa 21. III 1945). Iz ovoga se jasno vidi da je tačan početak (čas) napada trebalo odrediti naknadno, što može biti razumljivo jer se to zbog očuvanja tajnosti i postizanja iznenađenja praktikovalo, te se u tom slučaju davala samo gotovost za napad, ali zbog čega je došlo do ove velike razlike, od punih 12 časova, u određivanju upravo te gotovosti za napad i to u osnovnim, polaznim dokumentima najvišeg Štaba CA i JA na tom sektoru, nije jasno, pogotovo što je plan napada zajednički razrađen i donet.

I, najzad, evo šta je o tome naveo Štab 3. armije u operativnom izveštajoi Generalštaba JA od 26. III 1945. godine:⁷³

„Između našeg štaba i predstavnika komandovanja CA zamjenika komandanta 57. armije, general-majora Viktorova, sastavljen je zajednički plan za odlučni napad na neprijateljski mostobran sa učestvovanjem naših jedinica, 133. korpusa CA i 16. bugarske divizije. Izvršene sve pripreme, izdate zapovesti za napad i napad aviziran za četiri časa ujutro 21. o.m. međutim neočekivano odložen za jedan dan, tj. za 22. prema depeši koju smo u isto vreme primili od Generalštaba i iz III ukrajinskog fronta”.

U skladu sa ranije pomenutom odlukom nemačke Vrhovne komande o napuštanju oba mostobrana, kao i naknadnim naređenjem Štaba Grupe armija „E” da Bolmanski mostobran treba napustiti do 23. marta, a znajući da su na njegovoj zapadnoj strani prikupljene jake snage Crvene i Bugarske armije i da neposredno predstoji njihov napad zajedno sa jedinicama 3. armije, neprijatelj je iskoristio odlaganje toga napada za jedan dan, tj. za 22. mart, i u prvoj polovini noći 20/21. marta otpočeo naglo izvlačenje svojih snaga i njihovo prebacivanje na desnu obalu r. Drave preko ranije podignutog mosta. U noći nesmetano su napustile mostobran sve njegove jedinice, osim četiri bataljona 11. vazduhoplovne poljske divizije, pod čijom je zaštitom povlačenje izvršeno. Ovi bataljoni su se nalazili u odbrani, na severnoj ivici šumskog pojasa pored Drave, čiji su predtereni posejali protivpešadijskim minama u

⁷¹ Arhiv VII, k. 1396, reg. br. 19—1/2, 19—2/2.

⁷² Arhiv VII, k. 1396, reg. br. 17—2, 18—2; i k. 954, reg. br. 1—12/3.

⁷³ Arhiv VII, k. 293, reg. br. 17—6/3.

toku čitavog dana 21. marta, a potom su se nakon pada mraka i oni gumenim čamcima i skelama prebacili preko r. Drave, jer je most bio skinut krajem prethodne noći.

Kada su jedinice 12. korpusa osetile i proverom utvrdile da se neprijatelj izvlači, samoinicijativno su prelazile u napad sa ciljem da ga u tome spreče. Međutim, ti napadi

*Sahrana 40 poginulih boraca u Baranjskom Petrovom Selu
25. marta 1945.*

nisu bili jednovremeni, već ga je svaka jedinica otpočinjala onda kada je utvrdila, osetila ili primetila da se neprijatelj stvarno izvlači. Tako su jedinice 3. brigade 36. divizije, pošto su u 1,00 čas 21. marta otkrile i nešto kasnije preko izviđačkih odeljenja to utvrdile, prešle u napad i oko 5,00 časova ušle u s. Bolman, a zatim produžile na jug prema k. 88. Južno od s. Bolman, kod Ciganskog budžaka, one dolaze u dodir sa neprijateljem, proteruju ga sa tih položaja i gone do nasipa na severnoj ivici šumskog pojasa pored r. Drave, gde se uporno i uspešno branio u toku čitavog dana.

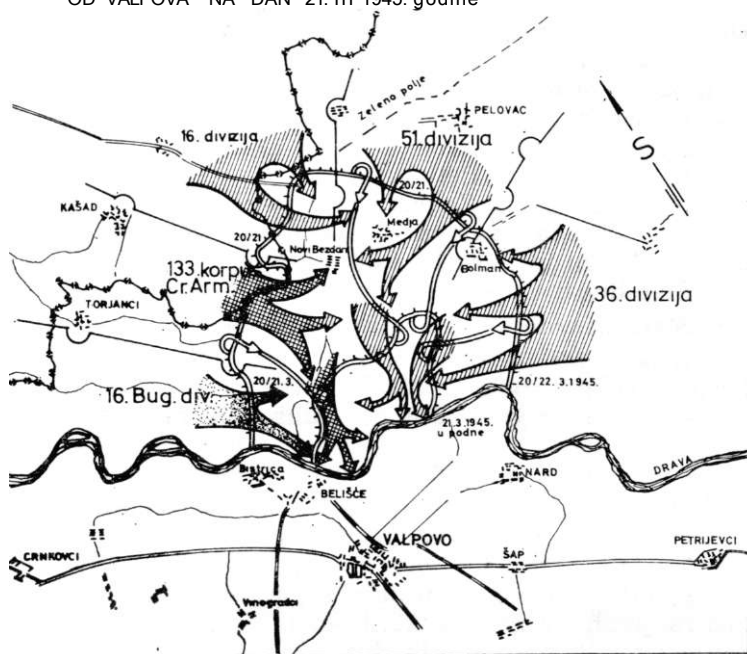
Jedinice 51. divizije su ustanovile da neprijatelj odstupa tek u zoru 21. marta kada su se već bili povukli i njegovi zaštitni delovi. Jedinice 7. brigade u 6,00 časova ulaze u napušteno s. Bolman (sat ranije u Bolman je prva ušla 3. brigada 36. divizije), sat kasnije jedinice 12. brigade sa delom 14. brigade ulaze u s. Majska Međa, a 8. brigada u s. Baranjsko Petrovo Selo. Jedinice 12. brigade u 9,00 časova ulaze u s. Novi Bezdan. U svom daljem nastupanju jedinice 7. i 12. brigade tek sredinom dana dolaze u dodir sa neprijateljskim zaštitnim delovima u blizini nasipa na Staroj Dravi, gde se tada povlače i brane do pada mraka.

Pošto je front napada postao i suviše uzak za sve jedinice, Stab 51. divizije je ostavio prema neprijatelju 7. i 15. brigadu, a izvukao je 8. i 12, dok je 14. brigada posela položaje na Barbara kanalu.

Jedinice 16. divizije su prešle u napad tek 21. marta. U toku dana 1. brigada prelazi kroz već oslobođena s. Baranjsko Petrovo Selo i s. Novi Bezdan i dolazi do nasipa naspram Deakove pustare, 4. brigada ulazi u Piškura pustaru i naselje Novo Nevesinje i tu ostaje, a 2. brigada preko Đorđevog dvora dolazi do nasipa. Sa jedinicama 16. divizije nastupao je i po jedan puk bugarske i sovjetske armije na pravcu Zido i Piškura pustare. Iako su jedinice 3. armije, kao i pomenuti delovi bugarske i sovjetske armije, izbile pred nasip još pre podne 21. marta, neprijatelj je braneći svoj zadnji uski mostobran sa nasipa na Staroj Dravi između Bakanske ustave i Orešanče na istoku i Gakovac i k. 87 na zapadu uspeo da odbije sve napade, da izdrži neprekidnu artiljerijsku i minobacačku vatru, kao i dejstvo avijacije koja je u toku toga dana bombardovala i mitraljirala šumski pojas pored Drave i mesta prelaza.

Kada je padom mraka 2. brigada 16. divizije uspela da probije neprijateljsku odbranu na nasipu kod Gakovca, neprijatelj se povlači sa nasipa na r. Dravu odakle se pripremljenim gumenim čamcima i skelama prebacuje na desnu obalu. Jedinice 12. korpusa, bugarske i sovjetske armije do 24,00 časa izbijaju na levu obalu r. Drave kada je praktično neprijateljski Boldanski mostobran i likvidiran.

SKICA NAPREDOVANJA NAŠIH, BUGARSKIH I JED. CRVENE ARMIJE
PRILIKOM UNIŠTENJA NEPRIJATELJSKOG MOSTOBRANA SEVERNO
OD VALPOVA NA DAN 21. III 1945. godine

Posle povlačenja sa mostobrana 11. vazduhoplovna poljska divizija zaposela je za odbranu desnu obalu r. Drave od Osijeka do Valpova, a u njenom produženju do Koprivnice 15. kozački konjički korpus, 297. grenadirska divizija prebačena je u sastav 2. tenkovske armije, a 104. lovačka divizija u sastav 15. planinskog korpusa u Bosansku Krupu. Borbena grupa „Fišer“ je rasformirana. U nemačkom komandovanju došlo je do izmene odmah nakon završetka povlačenja sa mostobrana. Komandant Grupe armije „E“ postavljen je 23. marta za vrhovnog komandanta Jugoslova na mesto generala feldmaršala Vajsa.

Posle likvidacije neprijateljskog Bolmanskog mostobrana i amene bugarskih jedinica i jedinica CA jedinice 12. korpusa zaposle su za odbranu levu obalu r. Drave od s. Torjanci do njenog ušća u Dunav u sledećem rasporedu:

— jedinice 16. divizije od jugoslovensko-mađarske granice (s. Gornji Rit) do Budvaj (k. 88);

— jedinice 36. divizije od Budvaj (k. 88) do ušća r. Drave u Dunav;

— jedinice 51. divizije u korpusnoj rezervi raspoređene su na prostoriji:

7. brigada u s. Luč i s. Šumarina

8. brigada u s. Iločka

12. brigada u s. Petlovac

14. brigada u s. Zeleno Polje i s. Luč

Art. brigada u rejonu s. Jagodnjak u gotovosti da podrži u odbrani jedinice 16. i 36. divizije

Stab divizije u s. Petlovac

Štab 3. armije i 12. korpusa u Belom Manastiru.⁷⁴

U borbama na Bolmanskom mostobranu jedinice 12. korpusa su pretrpele sledeće gubitke:

— 16. divizija — 278 poginulih, 958 ranjenih i 106 nestalih boraca;

— 36. divizija — 52 poginula i 223 ranjenih boraca.

Jedinice 51. divizije su takođe pretrpele velike gubitke. Divizija je ukupno imala 286 poginulih, 1.089 ranjenih i 23 nestala borca. Od toga 7. brigada je imala 91 poginulog, 351 ranjenog i 2 nestala; 8. brigada — 84 poginula, 288 ranjenih i 2 nestala; 12. brigada — 66 poginulih, 281 ranjenog i 15 nestalih; 14. brigada — 40 poginulih, 144 ranjena i 4 nestala borca.

⁷⁴ Arhiv VII, k. 291, reg. br. 1—1/2; k. 293, reg. br. 17—6/3; k. 1397, reg. br. 1—3; k. 1241, reg. br. 21—3; k. 954, reg. br. 1—1/3; k. 291, reg. br. 2—7/2; k. 293, reg. br. 2—7/1; 12—3/1, 11—2/1, 11—1/1; k. 1396, reg. br. 18—2, 17—2; k. 954, reg. br. 1—12/3, 1—14/3; 19—1/2, 19—2/2; k. 590, reg. br. 7—4, 6—4, 8—4; k. 293, reg. br. 13—4/1, 13—3/1, 13—2/1, 13—1/1; k. 954, reg. br. 1—16/3; k. 1241, reg. br. 21—1, k. 71-A, reg. br. 40/1-a, 59/1-a, 41/1-a, 42/1-a; k. 72-A, reg. br. 3/1-a; k. 70-a/II, reg. br. 3/3; k. 1403, reg. br. 1—3; k. 1402, reg. br. 35—3; k. 1400, reg. br. 47—3; k. 1403 reg. br. 3—3.

— Operativni dnevnik nemačke Vrhovne komande, Bibl. VII, reg. br. 2706/8, str. 47—57.

— Izjava general-pukovnika Lera, Arhiv VII, k. 70-A-V, reg. br. 1/1-a, str. 126—130.

— Erih Smit Rihberg: Završne borbe na Balkanu, prevod, str. 102—106.

— VIG 4/1953, str. 81—88.

Ukupni gubici 12. korpusa — 616 poginulih, 2.270 ranjenih i 129 nestalih boraca.

U pogledu neprijateljskih gubitaka i ovoga puta postoji potpuno neslaganje između podataka koje su dale naše jedinice i neprijateljskih.

Neprijatelj u nekoliko dokumenata i izjava govori o svojim gubicima, ali većinom uopšteno bez bročanih podataka, kao na primer da su oni bili „u granicama“, „vrlo veliki“, „pozamašni“, „mali“, a u nekim navodi bročane podatke, ali za oba mostobrana zajedno, kao na primer „kod Valpova i Miholjca 1.500 izbačenih iz stroja“ ili „419 mrtvih i okruglo 1.400 ranjenih“. Jedini konkretan podatak o gubicima 11. vazd. poljske divizije dao je u svojoj izjavi njen komandant general Henke. On kaže da je njegova divizija pretrpela gubitke od 200 mrtvih i 800 ranjenih vojnika. Ovaj podatak bi mogao biti prihvatljiv, jer bi to bilo oko 15% gubitaka od brojnog stanja divizije. Ako se tom dodaju i gubici koje je za onih nekoliko dana pretrpeo 4. kubanski puk, koje general Henke nije uračunao, onda bi verovatno bilo realno da su ukupni neprijateljski gubici iznosili oko 1.500—2.000 vojnika izbačenih iz stroja.

Podaci koje su jedinice 12. korpusa dale u pogledu zaplenjenog i uništenog neprijateljskog oružja mogu se uzeti kao tačni, jer se ono moralo prebrojati i zabeležiti.

Prema tim podacima od neprijatelja je zaplenjeno ili uništeno:

— 16. divizija je zaplenila: 7 minobacača, 7 mitraljeza, 10 ručnih mitraljeza, 45 pušaka, dosta puščane i minobacačke municije i drugog materijala, a uništila: 7 gumenih, 2 motorna i 5 ribarskih čamaca;

— 36. divizija je zaplenila: 4 mitraljeza, 2 automata, 12 pušaka, 1 radio-stanica i drugo, a uništila: 2 pt-topa, 3 kamiona, 16 kola sa materijalom, 2 motorna naoružana i 2 ribarska čamca;

— 51. divizija je zaplenila: 1 minobacač, 5 puškomitraljeza, 1 automat, 20 pušaka i dr.⁷⁵

⁷⁵ Arhiv VII, k. 291, reg. br. 7—1/2; k. 293, reg. br. 15—4/3, 15—6/3; k. 1396, reg. br. 9—7, 33—7, 16—6; k. 72-A, reg. br. 3/1-a; k. 71-A 40/1-a, 59/1-a, 41/1-a.

Operativni dnevnik nemačke Vrhovne komande, Bibl. VII, reg. br. 2706/8, str. 45—47.

Posle likvidacije Bolmanskog mostobrana Štab 3. ukrajinskog fronta uputio je komandantima 3. armije i 12. korpusa pohvalnu naredbu u kojoj se jedinicama izražava priznanje zbog pokazane upornosti, junaštva i visoke svesti.

Štab fronta takođe izražava zahvalnost rukovodiocima jedinica i želju da iskustva stečena u ovim borbama maksimalno iskoriste za konačno uništenje zajedničkog neprijatelja.⁷⁶

Neuspešni razvoj situacije neprijatelja na Dravskim mostobranima odvijao se paralelno, a bio je uslovljen sa neuspešnim razvojem situacije njegove protivofanzive u području Blatnog jezera. Crvena armija je tu protivofanzivu u toku marta slomila i posle žestokih tenkovskih okršaja prešla u protivnapad, povratila privremeno izgubljenu teritoriju a zatim nastavila pobedonosno nastupanje ka Beču.

Pored nekih ranije datih zaključaka i mišljenja, potrebno je da se iznesu još neka.

Iznenadenje koje je neprijatelj postigao 6. marta ujutro, kada je neopažen forsirao Dravu, zauzeo uži mostobran, a odmah potom vrlo brzo zauzeo i s. Bolman negativno je i zbunjujuće delovao na sve jedinice. Tek krajnjim naporom svih štabova krajem dana je uspostavljena ravnoteža, posle čega su sve jedinice do kraja pružile neprijatelju odlučan otpor. Do iznenadenja nije trebalo doći. Ier su svi štabovi i jedinice bili na vreme upozoreni o neprijateljskim pripremama napada.

Protivnapadi jedinica 16. divizije nisu bili efikasni zbog toga što su izvođeni slabim snagama, postupno po meri pristizanja pojedinih brigadnih i divizijske rezerve, i to na raznim pravcima i vremenski nekoordinirano. Korpusna rezerva 51. divizije bila je suviše udaljena od najosetljivijeg odbrambenog odseka i najverovatnijeg pravca napada neprijateljskih glavnih snaga, utvrđenih procenom Štaba 3. armije, 12. korpusa i štabova divizije pre početka

⁷⁸ Arhiv VII, k. 293, reg. br. 9—3/3.

operacije. Kada je neprijatelj noću 5/6. marta prebacio svoje glavne snage upravo na tom odseku, 51. divizija je bila od njega udaljena od 15 do preko 30 km.

Sekretar PK KPJ za Vojvodinu Jovan Veselinov Žarko i komandant 3. armije Košta Nad u Štabu 51. divizije, u Petlovcu marta 1945.

Navodi Štaba armije da je dobivena prostorija za razmeštaj jedinica 3. armije bila tako skućena da nije omogućavala postavljanja korpusne rezerve (51. divizije) u područje Belog Manastira i zapadno od njega mogu se pri-livatiti, ali u tome razmeštaju nije se moralo ići čak do s. Zmajevac i s. Draž, makar i po cenu zgusnutijeg i neudobnijeg smeštaja. Zbog ovakvog razmeštaja 7. brigada, koja je bila smeštena u s. Kneževi Vinogradi, s. Kotlina (udaljenje od s. Bolman preko 25 km), mogla je stići do mesta uvođenja u borbu tek za 6—7 časova (računajući da prelazi 4 km na čas), 8. brigada iz s. Draž, s. Gajić, s. Topolje (udaljenje oko 30 km) za 7—8 časova, 12. brigada iz s. Kozarac i s. Kamenac (udaljenje preko 15 km) za oko 4 časa, a 14. brigada iz s. Zmajevac i s. Suza (udaljenje

preko 30 km) za 7—8 časova. I u takvoj situaciji, kada mu je rezerva toliko udaljena, Štab korpusa u 7,00 časova, kada se s. Bolman već 1 sat nalazio u rukama neprijatelja, naređuje 8. i 12. brigadi da se prebace u s. Luč i s. Širine, a za vreme pokreta stiže novo naređenje da se angažuju u pravcu s. N. Bezdan. Izvršavajući ova naređenja, 12. brigada stiže u određeni rejon tek u 13,00 časova i odmah cela stupa u borbu, a 8. brigada koja stiže u s. Petlovac tek u 16,00 časova deli se prema naređenju na tri dela i po bataljonima odlazi na tri strane. Preostale dve brigade (7. i 14.) prema naređenju Štaba 12. korpusa kreću na prostoriju s. Luč, s. Petlovac, s. Majska Međa tek u 20,00 časova i odmah nakon pristizanja tek 7. marta ujutro uključuju se u odbranu, a u toku dana izvode i protivnapade. Pored toga što je bila i suviše udaljena, korpusna rezerva, kao što smo videli, pokrenuta je dosta kasno, naročito drugi njen deo; pokrenuta je u dva puta po dve brigade sa vremenskim razmakom pristizanja od čitavih 16—20 časova. Ako je za ovakvu odluku razlog bio još nedovoljno jasno izražena namera neprijatelja i težište njegovog napada, on bi se mogao prihvatiti, ali samo do 10,00 časova 6. marta jer je tada bilo jasno da su kod Bolmana prešle glavne snage koje su već u 6,00 časova to mesto zauzele. Manje neprijateljske snage koje su prešle Dravu naspram Osijeka, kod s. Bistrinci 36. divizija je tada već odbacila; neprijateljske takođe manje snage bile su već zaustavljene, a tada se znalo da je neprijatelj jakim snagama forsirao Dravu i kod D. Miholjca. Iz svega iznetog se vidi da je sve kasnilo u vezi sa korpusnom rezervom. Samo njeno, uvođenje u borbu nije bilo efikasno, jer je uvođena, pa i po brigadama bataljonima, a njeni napadi nisu bili upravljani na neprijateljske bokove, već na čelo fronta. Pored toga, uvođenje korpusne rezerve po delovima, u razno vreme i na raznim mestima, dovelo je do mešanja jedinica, što je takođe negativno uticalo na tok borbe.

U borbama na Bolmanskom mostobranu neprijatelj je nešto izmenio svoju uobičajenu taktiku. Naime, on je napade na sve važnije objekte izvodio uglavnom noću ili pred samu zoru, a preko dana je bio u odbrani. Zbog toga su jedinice 12. korpusa u prvoj fazi borbe prinuđene da

rade obratno, odnosno da protivnapade izvode danju po brisanom prostoru, koji obično nisu bili uspešni, a noću da se brane.

Pored nekih nedostataka koje su ispoljile jedinice 12. korpusa, kao što je još uvek nedovoljno shvatanje potrebe ukopavanja, maskiranja, uzimanja zaklona, još uvek nedovoljna obučenost u rukovanju naoružanjem i dr., ovde se može pomenuti i slabo sadejstvo između pešadije i artiljerije. Zbog slabe povezanosti artiljerijski štabovi i komande često nisu znali kakva je situacija kod pešadije. Ponekad je to prouzrokovalo gađanje pogrešnih ciljeva, što je kod pešadije izazivalo zabunu i nesigurnost. Artiljerija 12. korpusa nije bila dovoljno iskorišćena, uglavnom zbog nedovoljnog iskustva i uvaženosti u ostvarivanju koncentracije vatre na prvo mesto, u pravo vreme i objedinjeno iz artiljerijskih oruđa više baterija ili diviziona. Artiljerijske pripreme napada nisu bile dovoljno efikasne, jer su trajale suviše dugo, dok je broj izbačenih zrna bio mali.

Za razliku od nedovoljno uspešnog sadejstva između artiljerije i pešadije, treba naglasiti da je sadejstvo između pešadije i avijacije bilo sasvim dobro. Avijacija je od prvog do zadnjeg dana borbi na Bolmanskom mostobranu bila stvarno neumorna u posrednoj i neposrednoj podršci pešadije. Ona je svakodnevnim mitraljiranjem i bombardovanjem neprijateljskih položaja, posebno artiljerijskih, kolona, komunikacija, slagališta, prelaza preko r. Drave itd., nanosila neprijatelju velike gubitke i omogućavala pešadiji da lakše izvrši zadatke.

I, najzad, borbe na Bolmanskom mostobranu su doprinele da borci i rukovodioci steknu još veće iskustvo u vođenju frontalnih borbi, što im je znatno koristilo u kasnijim borbama za isterivanje okupatora i konačno oslobođenje naše zemlje.

Dužan sam da na kraju dam objašnjenje zbog čega sam ovaj mostobran nazvao „Bolmanski“ i pored toga što se u nekim publikacijama i dokumentima on naziva „Valpovski“ ili „Dravski“. U prvom redu to sam učinio zbog toga što smo ga mi učesnici u tim borbama i za vreme tih događaja, a i kasnije, nazivali „Bolmanski“. Pored

toga, imajući u vidu nazive ranijih mostobrana, istina naših, Batinskog i Virovitičkog, koji su tako nazvani prema centralnim ili glavnim objektima (naseljenim mestima) na samom osvojenom mostobranu (Virovitica, s. Batina), proizilazi da je prirodno da se i ovaj mostobran prema takvom objektu na njemu (s. Bolman) nazove „Bolmanski”.

Za uspešne odbrambene borbe na Bolmanskom mostobranu i njegovu uspešnu likvidaciju štabovi i jedinice 3. armije dobili su priznanje Štaba 3. ukrajinskog fronta u vidu pohvalne naredbe.